

Встановлення істини - мета доказування

Проблема істини у кримінальному процесі є окремим випадком застосування теорії пізнання.

Істина (у філософському розумінні) – це правильне, адекватне відображення об'єкта, відтворення його таким, яким він існує сам по собі, незалежно від людини і її свідомості. Це такий зміст знань, який правильно відображає те, що відбувалося в реальній дійсності, і не залежать від волі і свідомості людини. Істина – це результат процесу пізнання об'єктивної дійсності, але не сама дійсність. Більш того, вона полягає не в «оголених» результатах, а в «незупинному процесі все більш глибокого, все більш поділеного на деталі, все більш «конкретного» осягання суті справи». Істина – це мета розуму [1, с.8].

Розрізняють істину об'єктивну і суб'єктивну, абстрактну і відносну.

Об'єктивна істина – це такий зміст людських знань, який правильно відображає об'єктивну дійсність і не залежить від суб'єкта (від людини).

Суб'єктивна істина – відповідність мислення відчуттям суб'єкта, відповідність ідей намагання особистості до досягнення успіху, узгодженість знань із досвідом, в будь-якому випадку повне відкидання (заперечення) об'єктивності змісту знань.

Абсолютна істина – повне і точне знання про об'єктивну дійсність. Це таке знання, яке повністю вичерпує предмет вивчення і не може бути спростовано при подальшому розвитку пізнання.

Відносна істина – точне, але не повне знання про предмет вивчення. Істина – суперечливий процес, який пов'язаний із постійним переборенням помилок. Він пов'язаний з рухом від знань обмеженого, наближеного до все більш загального, глибокого, точного. Цей процес необмежений, оскільки мислення відображає об'єкт не повністю, а у відомих межах, умовах, відносинах, які постійно змінюються і розвиваються.

Істина в кримінальному процесі – це повна і точна відповідність висновків органів досудового розслідування і суду, які викладені у вироку, про подію і всі обставини, які підлягають встановленню і доказуванню у кримінальному провадженні у відповідності з тим, яке вони мали місце в дійсності.

Встановлення істини у кримінальному провадженні – нагальна необхідність, його загальна і кінцева мета. В результаті досудового розслідування і судового розгляду повинна встановлюватись об'єктивна істина, обумовлена діалектичними закономірностями. Висновки органів досудового розслідування є лише попередніми. Лише після ретельного дослідження фактичних обставин судом у вироку будуть сформульовані висновки про істинні обставини певного кримінального правопорушення.

«Об'єктивна істина у кримінальному провадженні – це адекватне відображення слідчим, прокурором і судом існуючих незалежно від їх свідомості реальних обставин кримінальної справи за допомогою

діалектичного процесу пізнання, руху незнання до знань, від імовірності до достовірності» [2, с.24-25]. Встановлення істини у кримінальній справі полягає в тому, що вчинене кримінальне правопорушення вже розкрито, встановлена і викрита особа, яка його вчинила. І навпаки, невинна особа, якій необґрунтовано було повідомлено про підозру, пред'явлено обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення, виправдана і є реабілітованою.

Пізнання закономірностей суспільного розвитку, природи, людського мислення у філософському розумінні необмежено, а пізнання істини органами розслідування і судом має суворо визначені межі у просторі і часі та закінчується за загальним правилом – постановленням вироку. «Досягнення істини в кримінальному процесі пов'язане з труднощами практичного, а не гносеологічного характеру. Доступність істини для суду не виключає можливості судових помилок, не усуває їх неминучість». (3, с.9)

Кримінальне судочинство повинно виступати гарантом об'єктивної істини, а об'єктивна істина – гарантом об'єктивного, справедливого судочинства. Нажаль, в кримінальному процесі ряд учасників пізнавальної діяльності мають протилежні інтереси. Нерідко обвинувачений і захисник не зацікавлені в установленні істини у кримінальному провадженні. Тільки у випадках притягнення до кримінальної відповідальності невинної особи і сам обвинувачений, і його захисник зацікавлені у встановленні істинних обставин вчиненого злочину. А «винна особа, яка намагається мінімізувати покарання, а частіше уникнути його, не зацікавлена у встановленні всіх обставин вчиненого, всіх епізодів злочинної діяльності, всіх співучасників, членів організованого злочинного угруповання і т.п.» [2, с.24-25]. Вважаю справедливою думку О.М. Костенка про те, що закон діє лише тоді, коли його застосовують люди, і лише так, як його ці люди застосовують [4, с. 72]. Судочинство здійснюється людьми, а тому очікувати, чи більше того, вимагати об'єктивності від людей видається, принаймні, оманливо.

Чинний Кримінальний процесуальний закон не містить принципу об'єктивної істини, але окремі його положення розкривають його зміст в певному розумінні. Згідно з ч. 2 ст. 9 КПК України "прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий зобов'язані всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень". Вочевидь, результатом виконання такого обов'язку може і має бути встановлена істина у справі.

Виконання завдання кримінального процесу (ст. 2 КПК України) - швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду - означає як необхідність здійснення кримінального процесуального провадження без зволікань і тяганини в стислі терміни (розумні строки), так і всебічне й об'єктивне дослідження обставин справи, що є передумовою справедливого її вирішення. Повнота, всебічність і неупередженість

розслідування та розгляду справи орієнтує органи слідства і суду на глибоке й ретельне вивчення всієї сукупності належних до справи обставин, перевірку всіх можливих версій, виявлення і дослідження усіх - як обвинувальних, так і виправдувальних, обтяжуючих чи пом'якшуючих відповідальність - доказів. Крім того, встановлення всіх елементів предмета доказування (ст. 91 КПК) є не інакше як всебічність дослідження [5, с.27].

На необхідності встановлення істини наголошується у Конституції України (ст. 31), в міжнародних правових актах і рішеннях Європейського Суду з прав людини, але в новому КПК України термін "істина" взагалі не згадується. Кримінальний процес здійснюється не тільки у відповідності з КПК України, а має проваджуватись з дотриманням норм Конституції України та міжнародних правових актів. Стаття 69 Римського статуту Міжнародного кримінального суду, який набув чинності 1 липня 2002 року, закріплює: "Суд правомочний вимагати надання всіх доказів, які він вважає необхідними для встановлення істини".

В інших державах питання встановлення істини в кримінальному судочинстві вирішується по іншому. Так, КПК Франції передбачає необхідність встановлення істини в суді. Згідно ст.238 КПК Франції головує, якщо слідство вбачається йому неповним або якщо по закінченню слідства були виявлені нові обставини, вправі ініціювати проведення слідчих дій, які визнає за необхідне. Ці дії провадяться або головою, або одним із асесорів або слідчим суддею. Відповідно ч.3 ст. 24 Республіки Казахстан суд не зв'язаний з думкою сторін і вправі за власною ініціативою вживати необхідних заходів для встановлення істини у справі.

В теперішній час мова іде про встановлення по кримінальній справі об'єктивної (матеріальної) істини і формальної (юридичної). Об'єктивна істина як достовірне знання досягається за допомогою доказів, формальна істина встановлюється юридичним способом, перш за все презумпціями (наприклад, презумпція невинуватості (ст. 17 КПК України) – всі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на користь такої особи) і преюдицією – обов'язковість для всіх судів під час розгляду справ приймати без перевірки й доведення факти, встановлені раніше у якихось справах постановленими рішеннями чи вироками, що набули законної сили.

Об'єктивна істина є важливою сама по собі і має загально визначене практичне значення. Об'єктивне встановлення того, що мало місце в дійсності, гарантує визнання винуватими у вчиненні певного кримінального правопорушення дійсно винної особи і виправдання невинного. Імовірна істина не може бути достатньою підставою для викриття особи у вчиненні злочину і його осуду.

В зміст істини в кримінальному провадженні не входять питання правової кваліфікації діяння про призначення покарання особі, яка визнається винною.

Юридична кваліфікація – це правова оцінка, порівняння і встановлення повної тотожності виявлених обставин вчиненого діяння із складом злочину за ознаками, що характеризують об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкт і

суб'єктивну сторону. Покарання як захід державного примусу, що полягає у обмеженні прав і свобод, що призначається лише за вироком суду особі, яка визнана винною у вчиненні кримінального правопорушення, не пізнається, а призначається судом. Якщо істина – це результат пізнання, то покарання є оцінка того, що відбулося з позицій державних і суспільних інтересів. На забезпечення встановлення істини по кримінальній справі спрямовані соціальні і організаційні умови діяльності органів, у провадженні яких перебуває справа, принципи їх діяльності та широкі права на участь в процесі доказування. Встановленню істини також сприяє розмежування процесуальних функцій суб'єктів доказування.

Основу правових гарантій встановлення істини складає система принципів судочинства, які забезпечують істинність висновків.

До числа гарантій встановлення істини по справі важливе місце займає діяльність вищестоящих судів, які перевіряють дотримання належної правової процедури при розгляді і вирішенні справи. Порушення правил доказової діяльності породжує сумніви у достовірності висновків, що тягне за собою визначені правові наслідки.

Отже, абстрактний і нечіткий зміст поняття об'єктивності ставить під сумнів можливість і доцільність його застосування у судочинстві. Для цього потрібні подальші наукові пошуки і дискусії між науковцями і практиками.

1. Нерсисянц В.С. Философия права : учебник для вузов / В.С. Нерсисянц – М: Изд. «Норма» Москва, 2000 - 352 с.
2. Ищенко Е.П. Какая истина нужна в уголовном судопроизводстве? /Е.П. Ищенко // Уголовное судопроизводство. - 2008. № 1 С.24
3. Акимчев А.А. Проблемы истины в суде присяжных в Российском уголовном процессе: автор. дис. ...канд.юрид. наук. Саратов, 2000, С.9
4. Костенко О. Зловживання кримінальним законом: поняття і шляхи протидії / О. Костенко // Право України. - 2005. - № 8. - С. 72-75.
5. Шейфер С.А. Доказательства и доказывания по уголовным делам / С.А. Шейфер –М: Изд.группа НОРМА, 2009, 125 с.